

Grahastotra

~~207~~

॥ अथ गृह्यसूत्रप्रारंभः श्रीरक्त ॥

9 / 11 (B)

श्रीगणेशायनमः श्रीशंकरायनमः हरिः ॐ उक्तानि वैतानि कानि गृह्याणि वक्ष्या
 मस्त्रयः पाकयज्ञादुक्ता अग्नौ दूयमाना अनग्नौ प्रदुक्ता ब्राह्मणभोजने ब्रह्मणि दूक्ता
 अथाष्टुचउदाहरंतियः समिधाय आहुती यो वेदेनेति समिधमेवापि श्वेदधान
 आदधन्मन्येत यजद्दमिति नमस्तस्मै य आहुत्या यो वेदेनेति विद्यैवैवाप्येस्ति
 प्रीतिस्तदेतत्पश्यन् पिरुवाच ॥ अगोरुधाय गविषेद्युक्षाय हस्म्यं वचः ॥ घृताः
 त्वादीयो मधुनश्च वोचतेति वचत एवमद्दं घृताच्च मधुनश्च स्वादीयोस्ति प्री
 तिस्यादीयोस्त्वित्येव तदाह आते अग्नक्रुचाह विहृदा तष्टं भरामसि ॥ ते ते भवं
 त्सृणुषु ऋषभा सो वशातेत्येतत्स्वेयेवमउक्षायश्च ऋषभाश्च वशाश्च नवं
 तियद्दमं स्वाध्यायमधीयत इतियो नमसास्वध्वर इति नमस्कारेण वैरव

त्वपिनवैदेवानमस्कारमति यज्ञो वै नम इति हि ब्राह्मणं भवति १ अथ सायं प्रा
 तः सिद्धस्य हविष्यस्य जुहुयादग्निहोत्रदेवताभ्यः सोमाय वनस्पतये ग्री
 षोमाभ्यामिन्द्राग्निभ्यां द्यावापृथिवीभ्यां धन्वंतरय इन्द्राय विश्वेभ्यो देवेभ्यो
 ब्रह्मणे स्वाहेति यथ बलिहरणमेताभ्यश्चैव देवताभ्यो द्यु ओषधिवनस्प
 तिभ्यो गृहाय गृहदेवताभ्यो चास्तदेवताभ्य इन्द्रायेंद्रपुरुषेभ्यो यमाय य
 मपुरुषेभ्यो वरुणाय वरुणपुरुषेभ्यो सोमाय सोमपुरुषेभ्य इति प्र
 तिदिशं ब्रह्मणे ब्रह्मपुरुषेभ्य इति मध्ये विश्वेभ्यो देवेभ्यो सर्वेभ्यो भूतेभ्यो
 दिवाचारिभ्य इति दिवानक्तं चारिभ्य इति नक्तं रक्षोभ्य इत्युत्तरतः स्वधा

० सू० गृ

२

पितृभ्य इति प्राचीना वीती शेषं दक्षिणानि नयेत् २ अथ खलु यत्र
क्वच होष्यं तस्यादिषु मात्रावरं सर्वतः स्छं डिलमुपलिप्यो हिरव्य षड्देखा
उद्गायतां पश्चात्प्रागायते नानांतयो स्ति स्रो मध्ये तदभ्युक्ष्याग्निं प्र
तिष्ठाप्यान्वाधाय परिसमुह्य परिस्तीर्य पुरस्ताद्दक्षिणतः प
श्चादुत्तरत इत्येकं सं स्छं। तूष्णीं पर्युक्ष्यं पवित्राभ्यामाज्य
स्योत्पचनमप्रच्छिन्नाग्रावनंतर्गभोः प्रादेशमात्रौ कुशौ नानांतयो ४ २

॥ २०॥ ॥ २१॥ उदगद्यन आपूर्णमाणपक्षेकल्याणेन क्षत्रेचो लकर्मोपनय गोदान विवाहाः सार्वकालमेके विवाहं तेषां पुरु-
 स्ताच्च तस्मात्तु आद्याकुतीर्जुं दुयादग्न आयुं विपवस इति तिसृभिः प्रजापतेन त्वेदेतान्यन्य इति च व्याहृति
 ॥ २॥ भिर्वासमुच्चमेके नैके कंचनत्वमर्थमा भवसियत्कनीनामिति विवाहे चतुर्थी ॥ ४ - कुलमग्ने परीक्षेत
 येमातृतः पितृतश्चेति यथोक्तं पुरस्ताद्बुद्धि मते कन्यां प्रयच्छेद्बुद्धि रूपशीललक्षण संपन्नामरागामुपय
 छेतदुर्विज्ञेयानिलक्षणा न्येष्टोपिंडान्कृत्वा कृतमग्ने प्रथमं जज्ञः सृते सत्यं प्रतिष्ठितं ॥ यदयं कुमार्य
 भिजाता तदिमं मिह प्रतिपद्यतां यत्सत्यं तदृश्यतामिति पिंडानभि मंत्र्य कुमारीं ब्रूयादेषामेकं गृहाणेति हे
 त्राच्चैदुभयतः सस्याद्गृहीयादन्नवत्यस्याः प्रजा भविष्यतीति विद्यादो क्षात्पशु सती वेदि पुरीषाद्ब्रह्मव
 र्चस्विन्यविहासिनो हृदात्सर्वं संपन्ना देवना क्ति तवी चतुष्पथा हि प्रव्राजिनी रिणादधन्याश्मशानाप्सति श्री
 अलंकृत्य कन्या मुदक पूर्वोद्घादेष ब्राह्मो विवाहस्तस्यां जातो द्वादशा वरा द्वादश परान्पुनात्युभ
 यतः कृत्विजे वितते कर्मणि दद्यात्कृत्य स देवो दशा वरा दश परान्पुनात्युभयतः सह धर्मं चरत इति
 प्राजापत्योष्टा वरा नष्ट परान्पुनात्युभयतो गो मिथुनं दत्त्वा पयच्छेत्तस आर्षः सप्ता वरा नष्ट न परान्पुना

॥ राम ॥

॥ २॥

युभयमो मिथः समं यं कृत्वा पयच्छेत्तसं गांधर्वो धनेनोपतोष्योपयच्छेत्तसः आसुरः स्तृप्तानां प्रमत्तानां वा
 पहरैत्सपैशा चो हत्वा भित्वा च्छीर्षाणि रुदंती रुद इन्द्रो हरेत्सराक्षसः ६ अथ खलूच्चावचाजनप
 दधर्मो ग्रामधर्मो श्वेतान्विवोह प्रतीयाद्युत्तुसमानं तद्वक्ष्यामः पश्चादग्नेर्दृष्टमश्मानं प्रति श्राव्यो
 त्तरपुरस्तोदुह कुंभं समन्वार व्यायां कृत्वा तिष्ठन्प्रत्यङ्मुखः प्राङ्मुख्या आसीया गृभ्णामिते सोम
 गत्वा य हस्तमित्यंगुष्ठमेव गृह्णीयाद्यदिकामयीत पुमां सर्वे मे भुञ्जान्ति यं गुली रेवस्तीका
 मोरोमांते हस्तं सांगुष्ठमुभय कामः प्रदक्षिणमग्निमुद कुंभं च विष्ट परिणयेजपत्य मोहमस्मि सात्व सा
 त्वमस्य मोहं द्यौरहं पृथिवी त्वं सामाह मृक्कं तावेह भविवहा वहे ॥ प्रजां प्रजनयावहे संप्रियो रोचि
 ष्णूस्समनस्य मनौ जीवेव शरदः शतमिति परिणीव परिणीवाश्मानमारोहयतीममश्मानमारो
 हाश्मेव त्वं स्थिरा भव ॥ सहस्व पतना यतो भित्ति यतिष्ठ पतन्यत इति वध्वं जला बुपस्तीर्य भ्राता भ्रा
 तृस्थानो वाहिल्लाजानावपतित्रिर्जामदग्न्यानां प्रत्यभिचार्य हविरवतं चे षो वदानाधर्मो यं मणं
 नुदेवं कन्या अग्निमय क्षत ॥ स इमां देवो अर्यमा प्रेतो मुंचा तुना मुतः स्वाहा ॥ वरुणं नु देवं कन्या अग्नि

॥ गृ० सू० १ ॥ मयक्षत ॥ स इमां देवो वरुणः प्रेतो मुंचा तुना मुतः स्वाहा ॥ पूषणं नु देवं कन्या अग्निमयक्षत ॥ स इमां
 देवः पूषा प्रेतो मुंचा तुना मुतः स्वाहेत्यविच्छिंद्यं जलं स्तुचैक जुहुयादपरिणीयमूर्ध्वपुटेनाभ्यामं नृणां
 चतुर्थं मेष्योप्यहैकेलाजान्परिणयंति तेथोतं मे आकृती न संनिपततोयास्ये शिखे विमुंचतियदिकृते भवे
 तर्कणास्तुके के शपक्षयोर्वदे भवतः प्रत्नामुंचा मि वरुणस्य पाशादित्युत्तरा सुतरयाथेनामपरा
 जितायां दिशि सप्तपदान्यभ्युक्ता मयतीष एकपद्युर्जे द्विपदी रायस्पाषाय त्रिपदी मायोभया
 यचतुष्पदी प्रजाभ्यः पंचपद्युर्भ्यः षट्पदी सरवासप्तपदी भवतामामनुव्रता भव ॥ पुत्रानि
 दावहै बहू स्ते संतुजरदष्ट यद्वत्युभयोः सेनि धाय शिरसी उदकुं भेनावसिच्य ब्राह्मण्याश्च दक्षा
 योजीविपत्या जीव प्रजाया अगार एतां रात्रीं ॥ १ ॥ से ध्रुवमरुं धती सप्तक्षपी निति दृष्ट्वा वाचं विसृजे
 त जीवपत्नी प्रजां विदेयेति ७ प्रयाण उपपद्यमाने पूषा ते तो नयतु हस्तं दृष्ट्वेति यानमारा
 हयेदश्मन्वती शिष्यते संरभध्वमित्यर्धर्चेन नावमारोहयेदुत्तरेणोत्क्रमयेज्जीवं रूदस्यं विवाहा
 ग्निमग्रतो जस्त्रनयंति कल्याणे षु देशवृक्षा चतुष्पथेषु माविदस्मरि पंथिन इति जपेद्वा सेवा
 न्

॥ ३ ॥

॥ ११ ॥
॥ ३ ॥

ह देवताभ्यो वास्तु देवताभ्य इंदुयेंद्रपुरुषेभ्यो यमाय यमपुरुषेभ्यो वरुणाय वणपुरुषेभ्यः सोमाय सो
 मपुरुषेभ्य इति प्रतिदिशं ब्रह्मण ब्रह्मपुरुषेभ्य इति मध्ये विभ्वेभ्यो देवेभ्यः सर्वेभ्यो भूतेभ्यो दिवा च
 रिभ्य इति दिवान तं च रिभ्य इति तं रक्षोभ्य इत्युत्तरतः स्वधा पितृभ्य इति प्राचीना ॥ वीती शेषं दक्षि
 णानि नयेत् २ अथ खलु यत्र क्वच होष्यन्त्यादिषु मा वरं सर्वतस्थं डिल मुपलिप्योत्तिर्य
 षंडे रवा उदगायतां पश्चात्प्रगायते नानां तयोस्तिस्त्रो मध्ये देतेभ्युक्ष्याग्निं प्रतिष्ठाप्यान्वाधाय परिसमुद्य
 परिस्तीर्य पुरस्तादक्षिणतः पश्चादुत्तर इत्युदक् संस्तूयैष्ये क्षणं पवित्राभ्यामाज्यस्योत्पवनमप्रच्छिन्ना
 ग्रावने तर्गे भौप्रोदेशमात्रे कुशो नानां तयोर्गृहीत्वा गुह्योपकनिष्ठिकाभ्यामुत्तानाभ्यां पाणिभ्यां सवितुष्ट्वा
 प्रसव उत्पुनाभ्यां छिंद्येण पवित्रेण वसोः सूर्यस्य रश्मिभिरिति प्रागुत्पुनाति स कृन्मंत्रेण द्विस्तूष्ठीं कृता रुतमाज्य
 होमेषु परिसरणं तथाज्यभोगोपाकयज्ञेषु ब्रह्मान्धन्वंतरियज्ञशूलगववर्जममुष्मै स्वाहेति जुहुयादग्नि
 रिंदः प्रजापतिर्विश्वे देवा ब्रह्मेत्यनादेश एकवर्हि रिध्माज्यस्विष्टकृतस्युस्तुत्यकात्वास्तदेषाभियज्ञा
 थागीयते ॥ पाकयज्ञात्समासाद्यैकाज्यानेकवर्हिषः ॥ एकः स्विष्टकृतः कुर्यान्नानापिसति देवत इति ३

सप्तमंगलीरियंवधूरितीक्षकानीक्षेतेहप्रियंप्रजयातेसमृध्यतामितिगृहप्रवेशयेद्विवाहा
ग्निमुपसमाधाय श्रादस्यानदुहं चर्मोस्तीर्थप्राग्नीवमुत्तरलोमतस्मिन्नुपविष्टायाममन्वारव्या
यानप्रजांजनयतुप्रजापतिरितिचतसृभिः प्रत्यस्त्वंकुत्वासमंजंतुविश्वं देवा इतिदध्नःप्राश्य
प्रतिपद्यच्छेदाज्यशेषेणवानक्तिहृदयेतर्ध्वमक्षारालवणाक्षिं नौब्रह्मचारिणावलंकुर्वीणा
वधःशायिनौस्यातां त्रिरात्रं द्वादशरात्रं संवत्सरं वैकस्त्रिर्जायत इतिचरितव्रतः सूर्याविदेवंधू
वस्त्रंदद्यादन्नंब्राह्मणेभ्योथस्वस्त्ययनंवाचयति ८ पाणिग्रहणादिगृह्यं परिचरेत्स्व
यंपत्न्यप्यपिवापुत्रकुमार्यंयतेसीवोवानित्यानुगृहीतस्याद्यदितूपशाम्येतत्पत्न्युपवसेदित्येकेत
स्याग्निहोत्रेणप्रादुष्करणहोमकलौव्याख्यातौहौम्यंचमांसवर्जं कामंतुब्रीहियवतिलैरग्न
येस्वाहेतिसायं जुहुयात्सूर्यायस्वाहेतिप्रातस्तूर्ध्नीद्विधेउभयत्र ९ अथपार्वण
स्थालीपाकस्तस्यदर्शपूर्णमासाभ्यामुपवासइध्मावर्हिषे श्वसंनहनंदेवताश्वोपांशुया
जेइमहेइवर्जं काम्याइतरास्तस्येतस्येदेवतायेचतुरश्वतुरोमुष्टीनिर्वपतिपवित्रेअंतर्धा

॥ गृ० सू० ॥ १॥ यासुषेत्वा जुष्टं विर्वपामीत्येनान्प्रोक्षतियथानिरुक्षममुषेत्वा जुष्टं प्रोक्षामीत्यवहतां स्त्रिः

॥ ४ ॥

कलीकृतान्नानाश्रपयेत्समोप्यवायवदिनानाश्रपयेद्विभज्यते दुल्लानामिन् शोदिहममुष्मादुदममु
ष्मादितियद्युवैसमोप्यव्युद्धरं जुहुयादृता निहवींषिभिघार्योदगुदास्यवर्हिष्यासाद्य प्रत्यभिघार्ये
धमभिघार्यायंतद्वध्मआत्माजातवेदस्तेनेध्यस्ववर्धस्वचेद्धवर्धयचास्मान् प्रजयापश्नमिद्वह्मव
र्धसेनासमेधयस्वाहेतितूष्णीमाघारावाघार्याज्यभागौकुत्वा ज्याकुती जुहुयादग्नये स्वाहा सोमायः
स्वाहेत्युत्तरमाग्नेयं दक्षिणं सोम्यं विज्ञायते चक्षुर्वीवा एते यज्ञस्य यदाज्यभागौ तस्मात्पुरुषस्य प्र
त्यङ्मुखस्यासीनस्य दक्षिणमह्युत्तरं भवत्युत्तरं दक्षिणं मध्ये हवींषिप्रत्यत्तरं वा प्राक् कसंस्थान्यु
दक्कं स्थानि वोत्तरपुरस्तात्सौविष्टकृतं मध्यात्पूर्वार्धाच्च हविषो वेद्यति मध्यात्पूर्वार्धात्पश्चार्धादि
तिपंचावत्तिना सुत्तरार्धात्सौविष्टकृतं नात्र हवींषिप्रत्यभिघारयति स्विष्टकृतं द्विरेभिघारयति यद
स्य कर्मणोत्यरीरिचं यद्वान्यूनमिहाकरं ॥ अग्निष्टत्स्विष्टकृद्विद्वां सर्वे स्विष्टं कुरुतं करोतु मे ॥ अग्न
ये स्विष्टकृते कुरुतं कुरुते सर्वप्रायश्चित्ताकुतीनां कामानां समर्धयि त्रे सर्वान्नः कामान्समर्ध

॥ राम ॥

॥ ४ ॥

यत्नि स्वाहेति बर्हिषि पूर्णपात्रं निनयेदेषो वभ्रथः पाकयज्ञानामेतत्तत्रं हविरुच्छिष्टं दक्षिणा १०
अथ पशुकल्प उत्तरतो ग्नेः शामित्रस्यायतनं कृत्वा पाययित्वा पशुमाप्ताव्य पुरुस्तात्प्रत्यङ्मुखं
वस्थाप्याग्निं दूतमिति द्वाभ्यां कृत्वा सपत्न्या शय्याद्देशं रात्र्या पश्चादुपस्पृशेत्मुष्मेत्वा जुष्टमुपाकरोमी
ति ब्रीहियवमतीभिरदिः पुरस्तात्प्रोक्षति यथा निरुसममुष्मेत्वा जुष्टं प्रोक्षामीति तासां पाययित्वा द
क्षिणमनुवाङ्मुष्मेत्वा निनयेत्तैव पर्यग्निकृत्वोदं च नयंति तस्य पुरस्तादुत्तुमकं हरंति शामित्र एष भवति
वपाश्रपणीभ्यां कर्ता पशुमन्वारभते कर्तारं यजमानः पश्चाच्छामित्रस्य प्राक् शिरसं प्रत्यक् शिरसं
बोहकपादं संक्षप्य पुरानाभे स्तृणमंतर्धाय वपामुत्तरि वद्यवपामवदाय वपाश्रपणीभ्यां परिगृह्यादि
रभिषिच्य शामित्रे प्रताप्याग्नेणेन मग्निं हत्वा दक्षिणत आसीनः श्रपयित्वा परीत्य जुहुयादेतस्मिन्ने
वाग्नौ स्थालीपाकं श्रपयं त्येकादश पशोरवदानि सर्वांगेभ्यो वदाय शामित्रे श्रपयित्वा हृदयं शूलं प्रताप्य
स्थापाकस्याग्नौ जुहुयादवदानैर्वासहैकैकस्यावदानस्य द्विर्द्विरवद्यत्या च तैव हृदयं शूलं च न चरंति ११
चैत्ययज्ञे प्राक् स्विष्टकृतं चैत्यायवलिं हरेद्यद्युर्वै विदेशस्थं पत्न्या शदूतेन यत्र वै भवनं स तद्रूपं तयर्चा

॥ गृ० सू० ॥ ११ ॥

॥ ५५ ॥

द्वौ पिंडौ कृत्वा वीवधेभ्या धाय दूताय प्रयच्छेदिमंतस्मै बलिं हरेति चैनं ब्रूयादयंतुभ्यमितियो दूताय प्रातिभ
यं स्वेदंतराशस्त्रमपि किंचिन्नाव्याचेन्नद्यंतरा हवस्त्वप्यमपि किंचिदनेन तरितव्यमिति । धन्वंतरियज्ञे
ब्रह्माणमग्निं चांतरापुरोहितायाग्ने बलिं हरेत् १२ उपनिषदि गर्भलंभनं पुंसवनमनवलो
भनंच यदि नाधीयान्तृतीये गर्भमासेति व्येणोपोषितायाः संस्पृश्वत्साया गोर्दधनि द्वौ द्वौ तु माषौ यवं
च दधि प्रसृतेन प्राशयेत्किंबैपि सिक्किपिवसीति पृष्ठापुंसवनं पुंसवनमिति त्रिः प्रतिजानिया देवंतीन्
प्रसृतानथास्यै मंडलागारछायायां दक्षिणस्यां नासिकाया मजीतामोषधीं नस्तः करोति प्रजावज्जी
वपुत्रांभ्यां हैके ॥ ३ आते गर्भो यो निमैतु पुमान्वाण द्वेषुधिं ॥ आवीरो जायतां पुत्रस्ते दशमास्यः
॥ अग्निरैतु प्रथमो देवतानां सोस्यै प्रजां मुंचतु मृत्युपाशान् ॥ तदयं राजा वरुणो नुमन्यतां यथेयं स्त्री
पौत्रमघं नरोदादिति प्राजापत्यं स्थालीपाकस्य दुत्वाद्दृश्यदेशमस्या आलभेत यत्ते सुभी
मेदृश्ये हि मवंतः प्रजापतौ ॥ मन्येहं मांतद्विदं सं माहं मपौत्रमघं निया मिति १३ चतुर्थे गर्भ
मासे सीमंतोन्नयनमापूर्यमाण पक्षे यदा पुंसानक्षत्रेण चंद्रमा युक्त स्यादथाग्निमुपसमा

॥ श्रीः ॥

॥ ५५ ॥

॥ गृ० सू० १ ॥ मभिनिष्ठानां तं ह्यक्षरं चतुरक्षरं वा ह्यक्षरं प्रतिष्ठाकामश्चतुरक्षरं ब्रह्मवर्चसकामो युग्मानि
 त्वेव पुंसामयुजानि स्त्रीणामभिवादनार्थं च समीक्षेत तन्मातापितरौ विद्यातामोपनयनात्प्रवा
 हेत्यपुत्रस्य शिरःपरिग्रहजपस्यंगाङ्गासंभवसिद्धयादधिजायसे ॥ आत्मा वै पुत्रनामासि स
 जीवशरदः शतमिति मूर्धनि त्रिरवघ्रायादृतैव कुमार्यै ॥ १५ ॥ षष्ठे मास्यं न प्राशनमाजमं
 नाद्यकामस्तैत्तिरं ब्रह्मवर्चसकामो घृतौदनं तेजस्कामो दध्नोदनमिन्द्रियकामः क्षीरोदनं पशुका
 मोमध्नोदनमायुष्कोमो दधिमधुघृतमिश्रमं नं प्राशयेत्तन्पतेन स्य नो देह्यनमीवस्य शृङ्गिणः
 ॥ प्रप्रदातारं तारिषुर्जं नो धेहि हि पदे चतुष्पदस्यो वृतैव कुमार्यै ॥ १६ ॥ तृतीये वर्षे चोत्तं
 यथा कुलधर्मोत्तरतो ग्नेर्वीहियवमाषतिलानां पृथक् पूर्णशरावाणि निदधाति पश्चात्कारयि
 व्यमाणो मातुरुपस्थानदुहं गोमयेन वेशरावेशमीपर्णानि चोपनिहितानि भवन्ति मातुः
 पिता दक्षिणतएकविंशतिकुंशविंजूलान्यादाय ब्रह्मावैतानि धरयेत्पश्चात्कारयिष्य
 माणस्यावस्थाय शीतोष्णा अपः समानीयोष्णो नवाय उदके नेहीति तासां गृहीत्वानवनीतं

राम
 ६

दधिदूषान्वा प्रदक्षिणं शिरस्त्रिरुंदत्यदितिः केशान्वपत्वा पउदं तुवर्चसद्वृत्ति दक्षिणे केशपक्षेत्री
 णिकुशविंजूलान्यभ्यात्माग्नाणि निदधात्योषधैत्राय स्वैनं स्वधिते मै नं हिंसीरिति निष्पीड्य
 लोहेन क्षरेण प्रछिनत्ति येनावपत्सविताक्षरेण सोमस्य राज्ञो वरुणस्य विद्वान् ॥ तेन ब्रह्मा
 णो वपते दमस्या युष्मान्तरदृष्टिर्यथा सदिति प्रछिद्य प्रछिद्य प्रागग्याच्छमीपर्णैः सह मात्रे
 प्रयच्छति तानानदुहे गोमये निदधाति येन धाता ब्रह्म स्पतेरग्नेरिन्द्रस्य चायुषेव पत्न ॥ तेन तः
 आयुषेव पामि सुक्लो क्योयस्वतय इति द्वितीयं येन भूयश्चराभ्यां ज्योक्च पश्याति सूर्यं ॥
 तेन तः आयुषेव पामि सुक्लो क्योयस्वतय इति तृतीयं सर्वे मं वैश्चतुर्थं मेव मुत्तरतस्त्रिः
 क्षरते जो निमृजेद्यत्सुरेण मर्चयता स पेशमावत्तावपसि केशान् ॥ शुधिशिरोमास्यायुः
 प्रमोषीरिति नापितं शिष्याच्छीतोष्णाभिरादिरवर्थं कुर्वाणो क्षण्वन्कुशलीकुर्वीति यथा कु
 लधर्मं केशवेशान्कारयेदावृतैव कुमार्यै ॥ १७ ॥ एतेन गोदानं षोडशे वर्षे केशशब्दे
 तुभ्यश्च शब्दान्कारयेद्यम्भूणी होदति शं धिशिरो मुखं मास्यायुः प्रमोषीरिति केशम्भ

श्रुलोमनखा मुदक संस्थानिकुर्वितिसंप्रेष्य स्यात्पुत्र्यवा। ग्यतः स्थित्वाहः शेषमाचार्यसकाशे
 वाचं विसृजेत वरं ददामीति गोमिथुनं दक्षिण संवत्सरमादिशेत् ॥ १८ ॥ अष्टमे वर्षे ब्राह्मण
 मुपनयेद्गर्भाष्टमे वैकादशे क्षत्रियं द्वादशे वैश्यमाषोडशाद्ब्राह्मणस्यानतीतः काल आह
 विंशाक्षत्रियस्याचतुर्विंशाद्वैश्यस्यातर्ध्वं पतितसा वित्रीको भवंति नैनानुपनयेन्नाध्यापये
 न्नयाजयेन्नैभिर्व्यवहरेयुरलंकृतं कुमारं कुशलीकृतशिरसमहतेन वाससा संवीतमैणेयेन
 वाजिनेन ब्राह्मणं रौरवेण क्षत्रियमाजेन वैश्यं यदि वा सां सिरस्त्रक्ता निवसीरन्काषायं ब्रा
 ह्मणो मांसिष्ठं क्षत्रियो हारिदुं वैश्यस्तेषां मेखला मोंजी ब्राह्मणस्य धनुर्ज्यो क्षत्रियस्याविं
 श्यस्य तेषां दंदाः पाला शौ ब्राह्मणस्यौ दुंबरः क्षत्रियस्य वैत्वो वैश्यस्य केशसंमितो ब्राह्म
 णस्य ललाटसंमितः क्षत्रियस्य प्राणसंमितो वैश्यस्य ॥ १९ ॥ सर्वे वा सर्वेषां समन्य
 रब्धेर्हृत्तोत्तरतो ग्नेः प्राङ्मुख आचार्यो वतिष्ठते पुरस्तात्प्रत्यङ्मुख इतरोपमं जलीपूरयि

धाय पश्चादस्या दुहं चर्मास्तीर्य प्राग्नीवमुत्तरलोमतस्मिन्नुपविष्टायां समन्वारध्यायां धा
 ताददातु दाशुषः द्वाभ्यां राकामहमिति द्वाभ्यां नेजमेवेतितिसृभिः प्रजापतेन त्वदेता न्यन्यद
 तिचाथास्यै युग्मेने शलाहुग्लैः नत्रेण्याच शलल्या विमिश्रकुशपिंजूलैर्ध्वंसीमंतं व्यू
 हति भूर्भुवः स्वरोऽमिति त्रिंश्वतुर्वाणागाथिनौ संशास्ति सोमं राजानं संगाये तामिति सोमो नो राजा
 वतुमानुषीः प्रजानि विष्ट चक्रासाविति यां नदीमुपवसिता भवंति ब्राह्मण्यश्च वृद्धा जीवपत्यो जी
 वप्रजायद्यदुपदिशेयुस्तत्तत्कुर्युः ऋषभो दक्षिणा ॥ १४ ॥ कुमारं जातं पुरा न्ये गलं भात्सर्विर्म
 धुनी हिरण्यनिकाषं हिरण्येन प्राशयेत्प्रते ददामि मधुनो घृतस्य वेदं सवित्रा प्रसूतं मघोनां ॥ आ
 युष्मानु सो देवताभिः शतं जीवशरदो लोके अस्मिन्निति कर्णयोरुपनिधाय मेधाजननं जप
 ति मेधांते देवः सविता मेधांते देवः सरस्वती ॥ मेधांते अश्विनो देवा बाधतां पुष्करस्वजा वित्यंसा
 वभिर्मृशत्यश्मा भव परशुर्भव हिरण्यमस्तु तं भव ॥ वेदो वै पुत्रनामासि स जीवशरदः शतमिती
 ॥ इः श्रेष्ठानि द्विणानि धेह्यस्मे प्रयं धिमघव नृजीविन्निति च नाम वास्मे दद्युर्धोषवदाद्यं तरं स्थ ॥ त

त्वा तत्सवितुर्हृणीमह इति पूर्णेनास्य पूर्णमवधारयत्यासि च देवस्य त्वा सवितुः प्रसवोऽश्विनो
र्बाहुभ्यां पूष्णे हस्ताभ्यां हस्तं गृह्णाभ्यां सवितितस्य पाणिना पाणिं सां गुह्यं गृह्णीयात्सवि
ता ते हस्तमग्नौ भीदसाविति द्वितीयमग्निराचार्यस्तवा साविति तृतीयमादित्यमीक्षये देवसवि
तरेषते ब्रह्मचारीतं गोपायसमामृतेत्याचार्यः कस्य ब्रह्मचार्यसि प्राणस्य ब्रह्मचार्यस्य
कस्त्वा कमुपनयते कायत्वापरिदहामीति युवास्तवासाः परिवीति आगादित्यर्धे नैनं प्र
दक्षिणमावर्तयेत्तस्याध्यं सौपाणी कृत्वा तद्दश्य देशमात्मनेतोत्तरेणाग्निं परिसमुह्य ब्र
ह्मचारी तूष्णीं समिधमादध्यात्तूष्णीं वै प्राजापत्यं प्राजापत्यो ब्रह्मचारी भवतीति विज्ञा
यते ॥ २० ॥ मंत्रेण हैके ग्नये समिधमाहर्षे बृहते जातवेदसे ॥ तया त्वमग्नेव धेस्व समि
धा ब्रह्मणा वयं स्वाहेति समिधमाधायाग्निमुपस्पृश्य मुखं निमार्क्षि त्रिस्तेजसामास
मनज्मीति तेजसाहो वात्मानं समनन्तीति विज्ञायते ॥ मयि मेधां मयि प्रजां मय्यग्निस्ते
जो दधातु ॥ मयि मेधां मयि प्रजां मयीन्द्रं द्रिदध्यातु ॥ मयि मेधां मयि प्रजां मयि सु

गृ० सूत्र ०१॥

यौ भ्राजो दधातु ॥ यत्ते अग्ने ते जस्ते नाहं ते जस्वी भूया सं यत्ते अग्ने वर्चस्ते नाहं वर्चस्वी भूया सं
यत्ते अग्ने हरस्ते नाहं हरस्वी भूया समित्युपस्थाय जान्वा न्योपसंगृह्य ब्रूयादधीहि भोः सा वि
त्री भो ३ अनुब्रूहीति तस्य वाससा पाणिभ्यां च पाणी संगृह्य सा वित्री मन्वाह पछोर्ध्वं शः स
वां यथा शक्तिं वाचयितुं हृदयदेशे स्योर्ध्वं गुलिं पाणिमुपदधाति मम व्रते हृदयं ते दधामि मम
चित्तमनुचितं ते अस्तु ॥ मम वाचमेकव्रते जुषस्व बृहस्पतिष्टु नित्युनक्तुमह्यमिति ।
मेखला मा बध्य हंडं प्रदाय ब्रह्मचर्यमादिशेद्ब्रह्मचार्यस्य पोशानकर्म कुरु द्विमास्वाप्सीराचा
र्यो धीनो वेदमधीष्वेति द्वारशवर्षाणि वेदब्रह्मचर्यं ग्रहणांतं वासायं प्रातर्भिक्षे तसायं प्रातः स
मिधमादध्याह्नप्रत्याख्यायिनमग्ने भिक्षेता प्रत्याख्यायिनीं वा भवान्भिक्षां ददात्वित्यनुप्रव
चनीयमिति वा तदाचार्याय वेदयिताचार्यः समन्वारब्धे जुहुयात्सदसस्पतिमद्भुतमितिसा ॥ राम ॥
विश्वामित्रोऽपि यद्यत्किंचातर्ध्वमनक्तं स्याद्विषयस्तृतीयं सौविष्टं कृतं चतुर्थं ब्राह्मणा ॥ ८ ॥
भोजयित्वा वेदसमाप्तिं वाचयिता तर्ध्वमक्षारालवणाशी ब्रह्मचार्यधः शायी त्रिशं

द्वादशरात्रं संवत्सरं वा चरित व्रताय मेधाजननं करोत्यनिदितायादिश्येकमूलं पलाशं कुशं बंवा
पलाशापचोरेषदक्षिणमुदकुंभेन त्रिःपरिषिचंतं वाचयति स्रवः स्रवः स्रवा असि यथा चं स्रवः
स्रवः स्रवा अस्येवं मां स्रवः सौ स्रव संकुरु ॥ यथा त्वं देवानां यज्ञस्य निधिपोस्ये वमहं मनुष्याणां वे
दस्य निधिपो भूया समित्ये तेन वापनादि परिदानां तं व्रतादेशनं व्याख्यातांमित्यनुपेतपूर्वस्याथो
पेतपूर्वस्य कृतोक्तं केशवपनं मेधाजननं चानिरुक्तं परिदानं कालश्च तत्सवितुर्वृणी मह इति सा वि
वीं २२ सृत्विजो वृणीते न्यूनानतिरिक्तां गान्ध्यामातृतः पितृतश्चेति यथोक्तं पुरस्ताद्युनक्त
त्विजो वृणीत इति के ब्रह्माणमेव प्रथमं वृणीते य होतारमथाध्वर्युमथोद्गातारं सवान्वायेही नैका
हेर्याजयंति सदस्यं सप्तदशं कौषीतकिनः समामनंति स कर्म मुपहृष्टा भवतीति तदुक्तं मृगभ्यां य
मृत्विजो बहुधा कल्पयंत इति होतारमेव प्रथमं वृणीते जिहोमे होतासमे होतारं त्वा मुं वृण इति होतारं चंद्र
मा मे ब्रह्मासमे ब्रह्मा ब्रह्माणं त्वा मुं वृण इति ब्रह्माणमादित्यो मे ध्वर्युरित्यध्वर्युपर्जन्यो म उद्गातेत्युद्गा
तारमापो मे होत्राशंसिन्य इति होत्रकान्वश्मयो मे चमसाध्वर्यव इति चमसाध्वर्युना काशो मे सद

स्य इति सदस्यश्च तोजपेनाहमेवोचो भर्गो मेवोचो भर्गो मेवोचो यशो मेवोचः स्तोमं मेवोचः कृत्तिं
 मेवोचो भुक्तिं मेवोचः स्तुतिं मेवोचः सर्वं मेवोच इति जपित्वाग्निं देहिता सते होता हंते मानुषं द
 ति होता प्रतियानीते चंद्रमास्ते ब्रह्मा सते ब्रह्मा ब्रह्मो वमितरे यथादेशं तन्मा भवतु तन्मा विशतु तन्मा
 जिन्वतु तेन बुक्षिषीयेति च याजुष्यन्यस्तमा र्विज्यमा कार्यमहीनस्य नीचदक्षिणस्य व्याधि
 तस्यातुरस्ममक्ष्मगृहीतस्यानुदेश्य भिशस्तस्य क्षिप्तयोनेरिति चैतेषां सोमप्रवाकं परिपृच्छे
 कोयज्ञः कस्तु त्विजः कादक्षिणेति कल्प्योः सहसं प्रयोगेन मांसमश्लीयुर्नस्त्रियमुपेयु
 राकतोरपवर्गो देतेनाग्नेर्ब्रह्मणा वावृधस्वेति दक्षिणावाज्याहुतिं कुत्वा यथार्थं प्रवृजते देव
 मनाहिताग्निर्गृह्यद्रुमामग्नेशरणिं मीमृषो न इत्येतयर्चा २३ केरुतिजो वृत्तामधुपर्क
 माहरेत्सातकायोपस्थिताय राज्ञे चार्च्यः चक्षुरपितृव्यमातुलानां च दधनि मध्वानी
 यमर्पिर्वा मध्वलो भविष्यरः पाद्यमर्घ्यमाचमनीयं मधुपर्कगौरित्येतेषां त्रिस्त्रिरेकैकं वेद

यंतेहं वर्षसजातानां विद्यतामिव सूर्यः ॥ इदं तमधितिष्ठामिये। मा कश्चाभिदासतीत्युगमेवि
वरुपविशोदाक्रम्यवापादोप्रक्षालापयति दक्षिणत्रोमेगेहणाय प्रयच्छेत्सव्यं शूद्राय प्रक्ष
लितपादोर्घ्यमंजलिना प्रतिगृह्याथा चमनीयेनाचामत्यमृतोपस्तरणम। सीतिमधुपर्कमाहि
यमाणमीक्षते मित्रस्यत्वा चक्षुषा प्रतीक्षति देवस्यत्वासवितुः प्रसवेऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो
हस्ताभ्यां प्रतिगृह्णामीति तदंजलिना प्रगृह्य सव्ये पाणौ कृत्वा मधुवाता कृताय तद्वृत्तिं च
नावेक्ष्यानामिकया चांगुष्ठेन च त्रिः प्रदक्षिणमालोऽवसवस्त्वा गायत्रेण छंदसा
भक्षयंत्विति पुरस्तान्निमार्ष्टिरुद्रास्त्वात्रैष्टुभेन छंदसा भक्षयंत्विति दक्षिणत आदि
त्यास्त्वा जागतेन छंदसा भक्षयंत्विति पश्चाद्दिश्वेत्वा देवा अनुष्टुभेन छंदसा भक्ष
यंत्वित्युत्तरतो भूतेभ्यस्त्वातिमध्यात्रिरुद्राभ्युभौ पात्रं निधाय विराजो दोहो
सीति प्रथमं प्राञ्जीया द्विजोरा दोहमशीयेति द्वितीयं मयि दोहः पद्याये विरा

गद्य. सू. जइति तृतीयं सनेर्वनत्तिंगच्छेद्वाह्मणायोदंडु. छिद्ये प्रयच्छेदलाभिस्तु सर्ववायाचमनीयेनान्वाचम
त्यमृतापिधानमसीतिसत्यं यशः श्रीर्मयि श्रीः अयता मिति द्वितीयमाचान्तोदकायगां वेदयंते हतोमे
२० पाप्मापाप्मा मेहतइति जपित्वां कुरुते तिकारयिष्यंन्माता रुद्राणां दुहिता वसूनामिति जपित्वा मुत्स
जतेत्युत्सद्व्यनामां सोमधुपको भवति भवति ॥ २० ॥ इति गृह्यसूत्रप्रथमोऽध्यायः समाप्तः ॥ २१ ॥

इति सुत्सद्व्यनामां सोमधु

261

5 ve

9
118